

samme Aar drog til Rom, formodentlig i den udvalgte Bergensbisps Følge, og at han der døde ved Catharinæ Tid (25 Novbr.) og blev begravet ved Augustinerkirken.¹⁾ Hvis dette kunde ansees paalideligt, vilde han altsaa være den første norske Erkebiskop, der døde ved Curien. At han virkelig døde paa denne Tid er vist, men i det romerske Archiv findes udtrykkeligt Vidnesbyrd om, at han er død *extra curiam*, og Sagen bliver saaledes dunkel.

¹⁾ Carsten v. Gherens Krønike (Haandskrift i Lübeck): „Anno 1474 tor Copstene toch Olaus Trunder, ertzbiscope to Drunthem, des copmans vrunt, to mathe to Rome unde starff dar Katharine, begraue ad Augustinum.“

XXIV.

GAUTE.

1474—1510.

Erkebiskop Olaf II Throndsøn havde en Broder Ivar, der boede paa Gaarden Aspa paa Nordmøre ikke langt fra det nuværende Christianssund. Disse to Brødre skjænkede i Forening (1473) noget Jordegods, som de dels havde arvet efter sine Forældre, dels kjøbt af sin Faster, Fru Christina Thoraldsdatter, til Domkirken for en Tid af 30 Aar, efter hvis Udløb det skulde falde tilbage til rette Odelsmænd.¹⁾ Dette skede dog ikke, og Godset kom ind under et af Capitlets Præbender. Omsider paatalte dog en Dattersøns Søn af Ivar denne Sag og vandt den 1578.²⁾

Den nævnte Ivar Throndsøn paa Aspa havde mellem flere Børn Sønnen Gaute, der sattes til Studeringer og 1462 indskreves ved Rostocks Universitet, hvor han allerede det følgende Aar promoveredes til Magister. Derefter blev han, formodentlig ret snart, Kannik i Nidaros og har vistnok staaet sin Farbroder, Erkebiskoppen, meget nær.

Han blev da ogsaa hans Eftermand. Den utrykte Krønike, der nys blev citeret, fortæller, at Erkebispestolen ved Olafs Død „blev givet til en Cardinal“, hvilket i og for sig passer meget godt til den, som vi have seet, meget tvivlsomme Beretning om, at Olaf Throndsøn skulde være død i Rom, thi da vilde jo Embedet paa en saa at sige

¹⁾ Dipl. Norv. II. No. 888.

²⁾ Norske Herredags-Dombøger, udg. af E. A. Thomle, 1 R. I. 207 fgg., hvor forskellige genealogiske Oplysninger ville findes.

qualificeret Maade være Pavens Disposition hjemfaldet. Og vi kjende til Overflod, med hvilken Begjærlighed de romerske „Curtisaner“ kastede sig over Bispedømmer og Præbender for at kunne hæve deres Indtægter eller maaske sælge dem til Landenes indfødte Prælater. Saaledes blev, for at holde os til nordiske Exempler, i Slutningen af femtende Aarhundrede Linköpings Bispestol „commenderet“ til en Cardinal og Lunds Erkestift af Leo X paa samme Maade en Cardinal overdraget. Men Sammenhængen i nærværende Tilfælde kan ikke nærmere oplyses. Det Sikre er kun, at Obligationsbogen i Rom beretter, at „14 Juni 1475 har Pave Sixtus IV efter Forestilling af Cardinalen af Mantua ved Provision udnævnt Hr. Gaute til Nidaros Kirke, ledig ved den sidste Biskops Død udenfor Curien“. I den følgende Maaned sees han at være indviet Erkebiskop¹⁾, og han har alt saa vistnok da været i Rom.

Ved Hjemkomsten 1475 modtog den nye Erkebiskop „Thrøndelagen“ som Len af Kong Christiern. Han optog strax en Jordebog (der hidtil savnedes) over „alt det Kongen der tilhørende Gods, det han grandelig bespurgte.“ Man seer, at denne hans Forlening har omfattet: „Inderøens Fylke, Væran, Beitstaden, Værdals Fylke, Skaun Fylke, Frosta Præstegjeld, Lexvik, Aasen, Strinden, Orkedals Fylke, Børsen, Skaunen, Medaldalen, Rennebo, Opdal.“²⁾ Thronhjems By nævnes ikke, men denne havde vistnok længe været under Erkebiskoppernes Styrelse. I December 1475 finde vi ham hjemme i sit Sæde.³⁾

Det Meste, man forøvrigt kjender om Gaute, angaar hans politiske Virksomhed som første Medlem af Norges Rigsraad. Hovedtrækkene af denne skulle nedenfor fremstilles, idet vi forbigaa mange af de Domme, o. s. v., hvori han har deltaget.

I 1478 besøgte Christiern I for sidste Gang sit norske Rige. Der holdtes i Juli et større Raadsmøde i Oslo, hvor Gaute var tilstede til-

1) Storms romerske Afskrifter. I Gherens Krønike hedder det: „It (Erkestiftet) wart vorleen eneme Card. Dursuluest wart to Biscop to Bergen confirmert Magister Jo. Teste un Magister Gauto Ertzbiscop to Drunthem“. I Norske Saml. Svo I. findes en Efterretning om, at Gaute i sin Farbroders Tid skulde have været „designeret“ Erkebiskop. Jeg har ikke havt Leilighed til at se det i „N. Saml.“ citerede Haandskrift, men tror ikke paa, at Beretningen er paalidelig.

2) En Optegnelse i den Münchenske Samling i Rigsarchivet.

3) Dipl. Norv. X. No. 249.

ligemed samtlige norske Biskopper „og alt andet Rigens Raad af Norge.“ Med Kongens Samtykke fastsattes her adskillige Lovbestemmelser angaaende Grændserne mellem den kirkelige og verdslige Myndighed, saaledes om Løsagtighedsforseelser mellem Nærbeslægtede i første og andet Led, Synd mod Naturen o. s. v. „Saadanne Forbryderes Gods skal skiftes i Helming mellem Kongen og Kirken, om de komme til Skrifte eller ikke. Livet skal de tigge af Kongen, om de komme til Skrifte eller ei. Men Kongens Ombudsmænd skulle ikke besvære sig med Frillelevnet eller Skyldskab i tredje eller fjerde Led og ingen Sekt tage deraf i nogen Maade. Om Mened, som for Lægmand gjøres i det Maalemne, som Lægmand have at overdømme, skal den Sekt Kongedømmet tilhøre. Men det, som Kirkens Maal er og de Meneder, som da gjøres, er Kirkens egen Sag, end skulle baade disse og hine tage Skrifte for Kirkedøren. Mænd eller Koner, som løbe bort med anden Mand eller Kvinde, eller det findes, at de have to Fæstekvinder, de ere udlæge, og falder deres Gods halvt under Kronen og halvt under Kirken. Lægmand maa ei dømme i disse Sager, endda de have Sekten, men de Maal dømmes af Kirken. Item alle andre Maalemner mellem Kirken og Kongedømmet skulle blive at overdømme, eftersom Christenretten udviser.“¹⁾

Tre Aar senere (22 Mai 1481) døde Christiern I. Der herskede ingenlunde Tilfredshed med hans Regjering i Norge, han havde vist sig svag i mere end en Henseende, navnlig i Anledning af Begivenhederne i Bergen 1455 og ligeoverfor Hanseaterne overhoved, han havde skilt Riget ved Orknøerne og Hjalmland og han havde inddraget Fremmede, og det ogsaa i geistlige Beneficier. Uviljen gav sig Luft gennem et bevaret Klageskrift,²⁾ og, skjønt Sønnen Hans allerede 1458 var hyldet ogsaa som norsk Thronfølger, ønskede Rigsraadet, i det mindste dets Flertal, helst at bryde Foreningen med Danmark. Men man saa ingen anden Udvei til at opnaa en Fraskillelse end gennem Tilslutning til Sverige, og her havde Hr. Sten Sture Hænderne fulde med at

1) Jeg har udførlig gjengivet disse Bestemmelser, fordi de, saavidt jeg forstaa, hidtil ikke have været bekendte. Jeg har dem fra en Afskrift i det danske Rigsarchiv, der angives at stamme fra „Mss. Barth. VIII. p. 573, ex libro chartac. Torfæi.“

2) Hadorphs Udg. af den svenske Rimkrønike B. 2.

qualificeret Maade være Pavens Disposition hjemfaldet. Og vi kjende til Overflod, med hvilken Begjærlighed de romerske „Curtisaner“ kastede sig over Bispedømmer og Præbender for at kunne hæve deres Indtægter eller maaske sælge dem til Landenes indfødte Prælater. Saaledes blev, for at holde os til nordiske Exempler, i Slutningen af femtende Aarhundrede Linköpings Bispestol „commenderet“ til en Cardinal og Lunds Erkestift af Leo X paa samme Maade en Cardinal overdraget. Men Sammenhængen i nærværende Tilfælde kan ikke nærmere oplyses. Det Sikre er kun, at Obligationsbogen i Rom beretter, at „14 Juni 1475 har Pave Sixtus IV efter Forestilling af Cardinalen af Mantua ved Provision udnævnt Hr. Gaute til Nidaros Kirke, ledig ved den sidste Biskops Død udenfor Curien“. I den følgende Maaned sees han at være indviet Erkebiskop¹⁾, og han har altsaa vistnok da været i Rom.

Ved Hjemkomsten 1475 modtog den nye Erkebiskop „Thrøndelagen“ som Len af Kong Christiern. Han optog strax en Jordebog (der hidtil savnedes) over „alt det Kongen der tilhørende Gods, det han grandelig bespurgte.“ Man seer, at denne hans Forlening har omfattet: „Inderøens Fylke, Væran, Beitstaden, Værdals Fylke, Skaun Fylke, Frosta Præstegjeld, Lexvik, Aasen, Strinden, Orkedals Fylke, Børsen, Skaunen, Medaldalen, Rennebo, Opdal.“²⁾ Thronhjems By nævnes ikke, men denne havde vistnok længe været under Erkebiskopernes Styrelse. I December 1475 finde vi ham hjemme i sit Sæde.³⁾

Det Meste, man forøvrigt kjender om Gaute, angaar hans politiske Virksomhed som første Medlem af Norges Rigsraad. Hovedtrækene af denne skulle nedenfor fremstilles, idet vi forbigaa mange af de Domme, o. s. v., hvori han har deltaget.

I 1478 besøgte Christiern I for sidste Gang sit norske Rige. Der holdtes i Juli et større Raadmøde i Oslo, hvor Gaute var tilstede til-

¹⁾ Storms romerske Afskrifter. I Gherens Krønike hedder det: „It (Erkestiftet) wart vorleen eneme Card. Dursuluest wart to Biscop to Bergen confirmert Magister Jo. Teste un Magister Gauto Ertzbiscop to Drunthem“. I Norske Saml. Svo I. findes en Efterretning om, at Gaute i sin Farbroders Tid skulde have været „designeret“ Erkebiskop. Jeg har ikke havt Leilighed til at se det i „N. Saml.“ citerede Haandskrift, men tror ikke paa, at Beretningen er paalidelig.

²⁾ En Optegnelse i den Münchenske Samling i Rigsarchivet.

³⁾ Dipl. Norv. X. No. 249.

ligemed samtlige norske Biskopper „og alt andet Rigens Raad af Norge.“ Med Kongens Samtykke fastsattes her adskillige Lovbestemmelser angaaende Grændserne mellem den kirkelige og verdslige Myndighed, saaledes om Løsagtighedsforseelser mellem Nærbeslægtede i første og andet Led, Synd mod Naturen o. s. v. „Saadanne Forbryderes Gods skal skiftes i Helming mellem Kongen og Kirken, om de komme til Skrifte eller ikke. Livet skal de tigge af Kongen, om de komme til Skrifte eller ei. Men Kongens Ombudsmænd skulle ikke besvære sig med Frillelevnet eller Skyldskab i tredje eller fjerde Led og ingen Sekt tage deraf i nogen Maade. Om Mened, som for Lægmand gjøres i det Maalemne, som Lægmand have at overdømme, skal den Sekt Kongedømmet tilhøre. Men det, som Kirkens Maal er og de Meneder, som da gjøres, er Kirkens egen Sag, end skulle baade disse og hine tage Skrifte for Kirkedøren. Mænd eller Koner, som løbe bort med anden Mand eller Kvinde, eller det findes, at de have to Fæstekvinder, de ere udlæge, og falder deres Gods halvt under Kronen og halvt under Kirken. Lægmand maa ei dømmes i disse Sager, endda de have Sekten, men de Maal dømmes af Kirken. Item alle andre Maalemner mellem Kirken og Kongedømmet skulle blive at overdømme, eftersom Christenretten udviser.“¹⁾

Tre Aar senere (22 Mai 1481) døde Christiern I. Der herskede ingenlunde Tilfredshed med hans Regjering i Norge, han havde vist sig svag i mere end en Henseende, navnlig i Anledning af Begivenhederne i Bergen 1455 og ligeoverfor Hanseaterne overhoved, han havde skilt Riget ved Orknøerne og Hjaltland og han havde inddraget Fremmede, og det ogsaa i geistlige Beneficier. Uviljen gav sig Luft gennem et bevaret Klageskrift,²⁾ og, skjønt Sønnen Hans allerede 1458 var hyldet ogsaa som norsk Thronfølger, ønskede Rigsraadet, i det mindste dets Flertal, helst at bryde Foreningen med Danmark. Men man saa ingen anden Udvei til at opnaa en Fraskillelse end gennem Tilslutning til Sverige, og her havde Hr. Sten Sture Hænderne fulde med at

¹⁾ Jeg har udførlig gjengivet disse Bestemmelser, fordi de, saavidt jeg forstaar, hidtil ikke have været bekjendte. Jeg har dem fra en Afskrift i det danske Rigsarchiv, der angives at stamme fra „Mss. Barth. VIII. p. 573, ex libro chartac. Torfæi.“

²⁾ Hadorphs Udg. af den svenske Rimkrønike B. 2.

klare sig selv. I de to Aar, Thronen stod ledig, kom naturligvis Gaute til at spille en fremskudt Rolle ifølge sin høie Stilling. Han optraadte som Rigsvicarius ved et norsk Raadsmøde i Bergen 1481. I de i 1482 indledede Forhandlinger med Sverige nævnes han ikke, og kort efter optræder i samme Aar Hr. Jon Smør som Rigsforstander, og denne samt Gaute fortsætte nu de svenske Underhandlinger, ligesom Baahus, der var i en dansk Mands Hænder, beleires. Men Hr. Sten Sture, havde som sagt, mere end nok at gjøre med sine egne og Sveriges Anliggender, fra ham var altsaa ingen Bistand at faa, og ved egne Kræfter kunde Norge Intet udrette. Det endte altsaa med, at Hans i Halmstad, hvor Erkebiskoppen var nærværende, valgtes til Danmarks og Norges Konge 1 Febr. 1483. Han kronedes som saadan først i Danmark og derefter i Thronhjelm, selvfølgelig af Gaute, den 20 Juli 1483.

I Sommeren 1486 kom Hans atter med en stor Udrustning til Norge, hvor der ikke var ganske roligt. Han paatalte i Bergen sin Ret til Tromsø Kirke, som var et af de fjorten kongelige Capeller, men i længere Tid havde været inddragen under Erkebispens Styrelse, og fik den erkjendt.¹⁾ Til dette Møde i Bergen havde ogsaa fremmødt Udsendinge fra Midsyssel (nu Mandals Fogderi) paa Agdesiden, hvor der herskede stor Misfornøielse med Geistligheden i Henseende til dens Fordringer paa Betaling for visse Forretninger. Erkebiskoppen bragte Forlig tilveie.²⁾

Tre Aar senere, 1489, var Gaute med mange andre norske Rigsraader o. s. v. i Kjøbenhavn i Anledning af Kongesønnen Christierns Anerkjendelse som norsk Thronfølger, hvilken fandt Sted 25 Juli.³⁾ Ved denne Leilighed blev ogsaa under Gattes og andres Mægling et Forlig afsluttet mellem de to gamle Uvenner Hr. Henrik Krummedike og Hr. Alf Knutssøn.⁴⁾

I 1498 holdtes ved Kongens Tilstedeværelse paa Baahus et norsk Rigsraadsmøde. Af Forhandlingerne her vedkommer os nærmest, at Kastele Kloster paany erkjendtes som Erkestolen tilhørende. Det op-

1) Dipl. Norv. I. No. 950.

2) Dipl. Norv. I. No. 951, cfr. IV. No. 997.

3) Dipl. Norv. II. No. 955.

4) Danske Magazin 3 R. II. 15—16.

lystes nemlig, at det tidligere omtalte Mageskifte med Kronen af 1354 ikke var blevet fuldbyrdet.¹⁾

I Knut Alfssøns Opstand og de dermed sammenhængende Begivenheder har Erkebispens ikke havt nogen nu kjendt Andel. Det kan dog ikke betvivles, at denne Reisning har havt hans Sympathi. Han havde ved det nysnævnte Møde paa Baahus imod Pant i nordenfjeldsk Jordegods forstrakt Hr. Knut med et betydeligt Laan.²⁾

I Juni 1505 finde vi Gaute i Calmar ved det bekjendte Møde, hvor der skulde forhandles om Fred og Gjenforening med Sverige, men hvor de Svenske udebleve og Intet blev udrettet.³⁾

Under Christiern den andens norske Statholderskab blev Gattes Forhold til denne meget uvenskabeligt. Hvad der er høist mærkeligt, men har været overseet af dem, der hidtil have behandlet denne Tids Historie, er det Besøg i Thronhjelm, som Kongesønnen har aflagt allerede 1507. Som bekjendt kaldte Christiern sig allerede da Konge og optraadte i Norge som Arveherre. Han forlangte i Thronhjelm at krones af Gaute, men denne svarede Nei: „vi have nok af en kronet Konge her i Riget, Eders Fader.“ Og med det Svar drog han strax derfra.⁴⁾

Der raadede dengang blandt det rigtignok faatallige norske Aristokrati alt andet end venlige Stemninger mod den unge Christiern og Foreningen med Danmark overhovedet. De Misfornøiede, blandt hvilke jeg her fremhæver Erkebispens Nabo, Hr. Nils Henrikssøn paa Østraat,⁵⁾ bleve ikke venligere stemte, efterat Herlaug Høfudfats Reisning paa Hedemarken var tilintetgjort og Biskop Karl II af Hamar fængslet og behandlet paa en brutal Maade i Begyndelsen af 1508. Man har endog et svensk Brev, der ligefrem taler om, at Erkebiskop Gaute gjorde krigerske Rustninger. Man læser i en Indberetning til Hr. Svante fra Tiden kort efter Paasken 1508, at Gaute „lod alle Langskibe nordenfjelds gjøre rede; hvad dette betyder, kan Eders Høihed

1) Dipl. Norv. XIV. No. 187.

2) Dipl. Norv. I. No. 995.

3) Allens de tre nord. Rigers Hist. I, 355. fgg.

4) Biskop Ingemar af Vegsjø til Rigsforstanderen Svante, 3 Sept. 1507 i Handl. rör. Skand. Hist. XX. 185. Beretningen hviler paa Udsagn af Biskoppens Landbo, som personlig har været i Thronhjelm og er vendt tilbage for 8 Dage siden.

5) Sammesteds 126.

selv mærke,“ ja Erkebiskoppen skulde endog have sagt: „Hvi mon de Svenske nu ei vaagne op tilfulde, nu er stor Leilighed til at skille de Danske helt ud fra Norge, om Hjælp kommer med en Hast.“¹⁾ Men Tingen var atter nu, som ved flere Leiligheder før og senere, at Sverige var optaget med sit eget Forsvar og ikke formaaede at gribe ind i de norske Forhold. Den norske Gjæring døde derfor ogsaa denne Gang hen af sig selv.

I Biskop Karls Sag maatte Gaute naturligviis lade høre fra sig, og i Førstningen har han ogsaa tænkt at gjøre det paa den eftertrykkeligste Maade. Nu blev det kun til en svag Henvendelse (af 31 Mai 1508) til Kong Hans, fremsendt gjennem Erkebiskop Birger af Lund, der først fik den i Midten af Juli. Hans svarede Erkebispens i undvigende Udtryk og videre er fra dennes Side neppe foretaget.²⁾

Dette bliver ogsaa forklarligt nok, naar man erfarer, at Gaute selv i den nærmest følgende Tid skal have været i Fare for at friste en Skjebne omtrent som Biskop Karls. I 1509 kom nemlig Christiern II for anden Gang til Bergen og Erkebiskoppen var ligeledes der tilstede. Den nye Konge gjentog sit Forlangende om at blive kronet, men der blev atter givet ham det Svar, at man ikke kunde have to kronede Konger i et Rige. I Thronhjem begyndte man at ængstes for Erkebiskoppen, der blev længere borte, end paaregnet, og det befrygtedes, at Christiern skulde have forgrebet sig paa ham.³⁾

Om Gautes Virksomhed vides forøvrigt saare lidet. Man seer tilfældigviis, at han i 1495 var paa Visitats i Melhuus,⁴⁾ og at han, uvist naar, visiterede i Tønset i Østerdalen.⁵⁾ Paa sin Domkirkes Forbedring sees han at have lagt Vind. Man erfarer, at tre Kanniker efter hverandre have været Kirkeværger og ladet arbeide paa Domkirken ved Hjælp af dertil anviste Indtægter.⁶⁾ Den 4 Sept. 1476 indviede han

1) Allen, De tre nord. Riger I 457, 678.

2) Dipl. Norv. VIII No. 471 og 473.

3) Denne Beretning der skyldes et Brev fra den svenske Ridder Hr. Thure Jönsson (Knut Alfssøns Faderbrodersøn) til Hr. Svante Nilsson, maa vistnok benyttes med Forsigtighed, da et Træk i samme (det, der fortælles om Olaf Ottessøn) bevislig ikke er rigtigt. Brevet er trykt i Styffes Bidrag til Skandinaviens Historia V. 366—367.

4) Dipl. Norv. I. No. 985.

5) Jens Nilssøns Visitatsbøger 32.

6) Dipl. Norv. XII. No. 629.

et Alter i Throndenes Kirke.¹⁾ Denne hørte, som vi vide, under Decanus i Capitlet, og dette var fremdeles den svenskfødte Sven Eriksøn, som tidligere er omtalt.

Hvad Gautes Familieforhold angaar, da sees det, at hans Fader Ivar Thronssøn paa Aspa strax ved Sønnens Hjemkomst fra Curien som Erkebiskop blev udnævnt til dennes og Domkirkens betroede Ombudsmand for en stor Del af Nordmøres Præstegjelde og Kirker.²⁾ I 1484 mageskifter han med ham noget Præbendegods.³⁾ Ivar, der i vedkommende Documenter omtales aldeles som en Erkebispens fremmed Mand, levede endnu 1489.⁴⁾ En Mag. Thron, som 1490 var Decanus i Nidaros, tør have været hans Søn og altsaa Gautes Broder.⁵⁾ Vi skulle siden se, at Gautes anden Eftermand, Norges sidste Erkebiskop, sandsynligvis var hans Frænde.

Gaute døde ved Midten af Mai 1510. Naar en nyere Forfatter⁶⁾ har betegnet ham som „skrøbelig og alderssvag“, da savner denne Paa-stand enhver Hjemmel i Kilderne, der tvertimod vise, at han til det sidste foretog Reiser og med sin hele Sjel deltog i Dagens Spørgsmaal. Antage vi, at Gaute, da han 1462 kom til Rostocks Universitet, har været 25 Aar gammel, vil han ved sin Død have været mellem 70 og 80 Aar. Mellem den hele Række af Erkebiskopper i Nidaros er han den, som længst har regjeret sit Stift og sin Kirkeprovinds, nemlig i henved 35 Aar.⁷⁾

1) Utrykt Document i Rigsarchivet.

2) Dipl. Norv. X. No. 200.

3) Dipl. Norv. V. No. 923.

4) Dipl. Norv. X. No. 269.

5) Dipl. Norv. V. No. 952.

6) Allen, anf. Skrift I. 439.

7) For Fuldstændigheds Skyld tilføies, at man i Arfwidssøns Handlingar rör. Finland I. 132 vil finde et Brev fra denne Erkebiskop.